

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Honko, Mari; Sulkunen, Sari; Vaarala, Heidi; Söyrinki, Sini

Title: Aikuisten kirjoittaminen ja kirjoitustaitotarpeet digitalisoituvassa Suomessa

Year: 2022

Version: Published version

Copyright: © Kirjoittajat & Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys ry, 2022

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Honko, M., Sulkunen, S., Vaarala, H., & Söyrinki, S. (2022). Aikuisten kirjoittaminen ja kirjoitustaitotarpeet digitalisoituvassa Suomessa. In T. Seppälä, S. Lesonen, P. Iikkanen, & S. D'hondt (Eds.), *Kieli, muutos ja yhteiskunta* (pp. 61-85). Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLA. AFinLA:n vuosikirja, 2022. <https://doi.org/10.30661/afinlavk.114544>

*Seppälä, T., S. Lesonen, P. Ikkänen & S. D'hondt (toim.) 2022.
Kieli, muutos ja yhteiskunta – Language, Change and Society. AFinLAN vuosikirja 2022.
Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja n:o 79. Jyväskylä. s. 61–85.*

Mari Honko, Sari Sulkunen, Heidi Vaarala & Sini Söyrinki
Jyväskylän yliopisto

Aikuisten kirjoittaminen ja kirjoitustaitotarpeet digitalisoituvassa Suomessa

Although currently mainstream concept of multiliteracy refers to both reading and writing, writing research has been overshadowed by reading research. However, digitalization has shaped the ways of writing significantly and the concept of writing might need a new definition. In this article, we focus on Finnish adults' beliefs on writing. The data comes from a questionnaire we posted on social media channels (FB) and relevant e-mailing lists to a wide range of recipients. We received 90 responses mostly from adults who write frequently. We analyzed the responses using the content analysis and descriptive statistics. The analysis shows, that participating in the digitalized society requires writing literacy, and even though writing in general has been democratized, the differences in writing literacy can also cause inequality. Respondents recognized the need to develop their writing together with others on different platforms. However, more research is needed on the beliefs of less active adult writers.

Keywords: writing, adults, multi-literacy

Asiasanat: kirjoittaminen, aikuiset, monilukutaito

1 Johdanto

Luku- ja kirjoitustaitoa (*literacy*) on jo pitkään pidetty keskeisinä taitoina niin yksilön kehittymisen, työllistymisen, osallisuuden, aktiivisen kansalaisuuden kuin jatkuvan oppimisen näkökulmista (Euroopan neuvosto 2018; OECD 2019). Digitaalisen teknologian yleistymisen myötä luku- ja kirjoitustaitoihin liittyvät käytänteet eli käytössä olevat tavat tai menettelyt sekä vaatimukset ovat muuttuneet ja muuttuvat jatkuvasti. Lukeminen ja kirjoittaminen digitaalisessa ympäristössä haastaa totuttuja ja lukemisen ja kirjoittamisen käytänteitä ja rohkaisee uusien, tilanteisten ja yksilöllistenkin käytänteiden hyödyntämiseen. (Leu ym. 2013; VVM 2020.) Digitalisaation yhteydessä muuttuneiden ja monimuotoistuneiden tekstikäytänteiden vuoksi myös käsitys kirjoitustaidosta ja kirjoittamisesta on laajentunut. Tätä kuvataan nykyisin käsitteiden monilukutaito ja uudet lukutaidot avulla. (Leu ym. 2013; Coiro ym. 2014; Kallionpää 2014.) Käsitteitä voi pitää pitkälti samamerkityksisinä (Tarnanen 2019), ja kiinnitymme tässä aikuisten kirjoittamista käsittelevässä tutkimuksessa näiden käsitteiden kuvaamaan laajaan kirjoittamis- ja tekstikäsitteeseen (Anstey & Bull 2018).

Tutkimuksemme keskiössä on sen selvittäminen, millaisina – esimerkiksi kuinka laveina, vaativina tai vaihtelevina – Suomessa asuvien aikuisten kirjoittamistarpeet ja -käytänteet hahmottuvat, kun asiaa kysytään aikuisilta itseltään. Kirjoittamisella tarkoitamme tässä yhteydessä kirjallisen tai monimodaalisen tekstin tuottamista manuaalisesti tai digitaalisesti (ks. uudesta kirjoittamisesta esim. Kallionpää 2014 sekä kirjoittamisen määrittelysuudesta Nieminen 2018). Artikkelin perustuu kyselytutkimuksen tuloksiin, ja se on osa laajempaa tutkimuskokonaisuutta ”Kirjoittaminen ja osallisuus digitalisoituvassa Suomessa” (JYU 2020–2024), joka käsittelee Suomessa asuvien aikuisten kirjoittamista, kirjoitustaitoa ja kirjoitustaidon arviointia eri näkökulmista.

Amerikkalaisaikuisten kirjoittamista työssä ja vapaa-ajalla tarkastelleen Deborah Brandtin (2015) mukaan kirjoittaminen on demokratisoitunut: se ei ole enää vain tiettyjen ammattiryhmien tarvitsemää osaamista, vaan erityisesti digitalisaation myötä se on keskeinen osa lähes jokaisen aikuisen arkea ja lohkaisee suuren osan työajasta myös muissa kuin perinteisesti teksti- ja tietotyöläisiksi mielletyissä ammattiryhmissä. Samansuuntaisesta kehityksestä on merkkejä myös Suomessa. Esimerkiksi sosiaali- ja hoitotyössä kirjoittamisella on useita tarkoituksia ja tekstien tuottaminen vie paljon työaika: päiväkodissa jopa neljännes työntekijöistä käyttää kirjoittamiseen ja asioiden kirjaamiseen ainakin viidesosan työviikostaan (Pyhäniemi 2017; Tiililä & Karvinen 2017). Laajoja tutkimuksia eri aloilla työskentelevien aikuisten kirjoittamisesta tai aikuisten vapaa-ajan kirjoittamisesta ei kuitenkaan ole tehty. Tiedossamme ei myöskään ole tutkimuksia, jotka lähestyisivät aihetta yleisemmällä tasolla aikuisten kirjoittamistarpeiden ja käytänteiden tai näitä koskevien käsitysten näkökulmasta, ja verrattuna lasten sekä nuorten kirjoittamistutkimukseen aikuisten

kirjoittamisen tutkimus on ylipäätään ollut hyvin vähäistä niin Suomessa kuin kansainvälisesti.

Suomessa on aiemmin tehty jonkin verran tutkimusta esimerkiksi kirjoitus-taidon kehittymisestä ja kirjoittamiseen aikuisiällä vaikuttavista tekijöistä, mutta toistaiseksi lähinnä toisen ja vieraan kielen oppimisen yhteydessä ja erityisesti korpuslähtöisesti (Jantunen & Pirkola 2015). Lisäksi Suomessa on tarkasteltu korkea-koulussa opiskelevien nuorten aikuisten argumentoivaa kirjoittamista (Ursin ym. 2021). Muutoin aikuisten kirjoittaminen on empiirisen tutkimuksen kohteena kiinnostanut lähinnä oppimis- ja ongelmanäkökulmasta (ks. esim. Korkeamäki 2019) tai tutkimus on rajattu esimerkiksi kirjoittamisen tiettyyn funktioon, kuten luovaan tai terapeuttiin kirjoittamiseen (esim. Ihanus 2009; Kähmi 2015; Martin 2021).

Myös kansainvälisesti kirjoittamisen tutkimus on jäänyt lukemisen tutkimisen varjoon. Manchónin & Polion (2022) mukaan kirjoitustaitoa on tutkittu muita taitoja vähemmän esimerkiksi juuri toisen ja vieraan kielen tutkimuksen kentällä, jolla kielen osataitoihin keskittyvällä tutkimuksella on pitkät perinteet. Laajassa PIAAC-tutkimuksessa (Programme for the International Assessment of Adult Competencies) puolestaan käytetään tutkimuksen kohteesta käsitettä tekstitaidot (*literacy*), joka kattaa niin luku- kuin kirjoitustaidon, mutta käytännössä tutkimuksessa keskitytään arvioimaan vain lukutaitoa (OECD 2013; OECD 2021). Kirjoittamisen tutkimuksen vähäisyyttä selittänee muun muassa tutkittavien rekrytointiin ja kirjoittamistehtävien arvioinnin työläyteen liittyvät käytännön haasteet (esim. Pajunen & Honko 2021), mutta yhtä lailla selitys lienee osin historiallinen ja ideologinen: kaikkien kansalaisten lukutaitoa on pidetty tärkeänä koulutettavuuden ja yhteiskunnallisen osallisuuden kannalta, mutta kirjoittaminen on ollut pitkään vain tiettyjen ammattiryhmien osaamisaluetta (Brandt 2015).

Vaikka laajaa tutkimusta suomalaisaikuisten kirjoittamiskäytännöistä ei ole, on PIAAC-tutkimuksissa kerätty tietoa myös erilaisten dokumenttien kirjoittamisesta. Tämän kyselytiedon perusteella suomalaisaikuiset kirjoittavat työssään yhtä paljon ja monipuolisesti kuin aikuiset kansainvälisesti keskimäärin. Noin joka viides työkäikäinen aikuinen kirjoittaa työssään usein, ja kirjoittaminen on yhteydessä koulutustasoon. (OECD 2013.) Lukemis- ja kirjoittamiskäytänteiden on havaittu vaihtelevan niin ikään tilanteittain ja muun muassa ammatin ja työtehtävien mukaan, eli kielen käyttötarkoitukset ohjaavat käytänteitä (Sulkunen ym. 2021). PIAAC-tutkimuksessa ja muissa laajoissa aikuistutkimuksissa on lisäksi havaittu, että taitojen käytöllä eri tarkoituksia varten on yhteys taitotasoon silloinkin, kun koulutustaso, ammatti ja muut taustatekijät kontrolloidaan (Desjardins 2003; Desjardins & Ederer 2015; Sulkunen ym. 2021). Myös kirjoittamisella toimintana voidaan siis olettaa olevan yhteys kirjoittamistaitoihin. Yhteys taitojen käytön ja taitotason välillä ei aiemman tutkimusten perusteella kuitenkaan ole yksiviivainen vaan kompleksinen.

Kielellisen ilmaisun, kuten kirjoittamisen, käyttötarkoituksia voidaan operationalisoida muun muassa makro- ja mikrofunktioiden käsitteiden avulla. Makro-

funktioita määrittävät esimerkiksi luovaan kirjoittamiseen, neuvotteluun ja ongelmanratkaisuun tai arvioivan tekstin tuottamiseen liittyvät tavoitteet, jotka synnyttävät tarpeita vaikkapa kuvailevan, kertovan, selittävän tai argumentoivan tekstin tuottamiseen. Mikrofunktioilla puolestaan tarkoitetaan sellaisia vuorovaikutustilanteiden ohjaamia ja edellisiä tarkempia kielen käyttötarkoituksia kuin tiedon antaminen, pyytäminen, asenteiden ilmaisu, suostuttelu ja vuorovaikutustilanteen säätely. (Euroopan neuvosto 2003 [2001].) Lisäksi kielen käyttötarkoituksia voidaan eritellä esimerkiksi Douglas Fir Groupin (2016) esittelemien kielellistä toimintaa säätelevien mikro-, meso- ja makrotasojen avulla yksilöä, yhteisöä ja yhteiskuntaa koskeviksi tai näitä eri tavoin painottaviksi. Käytännössä tutkimuksissa on kuitenkin tavoitettu tästä kokonaisuudesta vain kapea siivu. Esimerkiksi PIAAC-tutkimuksessa kirjoittaminen pelkistyy muutaman tekstityypin tuottamiseen ja niiden pohjalta tiivistettyyn vertailutietoon. Aikuisten kirjoittamiskäytänteistä tarvitaan entistä kokonaisvaltaisempaa tutkimusta, joka antaisi yleiskuvan Suomessa asuvien aikuisten kirjoittamiskäytänteistä ja -tarpeista digitalisoituneessa arjessa. Aikuisten kirjoittamista koskevaa tietoa tarvitaan, jotta voidaan arvioida siihen kohdistuvia vaatimuksia yhteiskunnassa sekä erilaisissa elämäntilanteissa olevien aikuisten toimintakykyä. Luovatko erilaiset kirjoittamiskokemukset ja erilainen harjaantuneisuus kirjoittamiseen esimerkiksi erilaisia osallistumisen mahdollisuuksia ja tuen tarpeita tilanteissa, joissa edellytetään tai suositetaan kirjoittamalla viestimistä?

Tämän tutkimuksen tavoite on tuottaa ensitietoa aikuisten kirjoittamiskäytänteistä ja -tarpeista nyky-Suomessa. Tutkimuksessa nojaututaan aikuisten kirjoittamista yleisesti koskeviin näkemyksiin sekä heidän omiin kokemuksiinsa kirjoittamisesta. Keskitymme artikkelissa seuraaviin kolmeen tutkimuskysymykseen:

1. Millaiset kirjoittamisen taidot ja käyttötarkoitukset ovat aineistomme aikuisten mukaan tärkeitä Suomessa asuville aikuisille?
2. Millainen rooli kirjoittamisen eri tavoilla nähdään olevan?
3. Millaisena kirjoittaminen nähdään tulevaisuudessa?

Tutkimuskysymykset ovat tiedon tarpeesta lähteviä, eli niitä ei ole operationaalistettu suoraan tietystä teoriasta tai aiemmasta tutkimuksesta. Tutkimuksen aineisto on kerätty vuonna 2021 verkkokyselyllä. Esittelemme kyselyä ja tutkimusmetodeja sekä vastaajajoukkoa ja sen mahdollisia vaikutuksia tuloksiin tarkemmin luvussa Aineisto ja metodit.

2 Kirjoittaminen on osa monilukutaitoa digitalisoituvassa yhteiskunnassa

Käsitys kirjoitustaidosta ja kirjoittamisesta on digitalisaation myötä laajentunut, kun tekstit ja tekstitaitovaatimukset ovat muuttuneet ja monimuotoistuneet (esim. Coiro ym. 2014; Kallionpää 2014). Myös oma tutkimuksemme kiinnittyy laajaan kirjoittamiskäsitykseen monilukutaidon viitekehyyksessä (Anstey & Bull 2018).

Monilukutaito viittaa monimodaalisiin tekstikäytänteisiin, joita jokainen nykyisin tarvitsee tekstitoiminnassaan muuttuvan teknologian ja monimuotoisten tekstien lomassa monikielisisissä ja -kulttuurisissa konteksteissa. Monilukutaidon käsite kuvaa, kuinka uusista digitaalisista toimintaympäristöistä ja alustoista on tullut osa arjen ja työelämän tekstitoimintaa. Tämä on tukenut myös tekstimaiseman monimediaistumista ja tekstikäsitteiden laajentumista. Laajan tekstikäsitteiden mukaan tekstit eivät enää ole vain kielellisiä, vaan niissä hyödynnetään useita tapoja rakentaa merkitystä. (Bezemer & Kress 2016; Anstey & Bull 2018; Kupiainen 2021.) Monilukutaitoon liittyy vahvasti myös tekstitoiminnan monikielisyys eli kielten ja kielimuotojen limittäinen käyttö (Anstey & Bull 2018).

Kallionpää (2014) kiteyttää kirjoittamisessa tapahtuneita muutoksia käsitteellä uusi kirjoittaminen, joka kiinnittyy uudet lukutaidot -tutkimustraditioon (*New Literacies*) ja jolla on paljon yhtymäkohtia myös monilukutaidon käsitteeseen (Anstey & Bull 2018; Tarnanen 2019). Kummassakin viitekehyyksessä tekstien kanssa toimimisen tapoja lähestytään tilannesidonnaisina ja yhteisöllisesti määrittyvinä (Lankshear & Knobel 2011; Anstey & Bull 2018; Tarnanen 2019). Huomio on tällöin yksilön taitojen ja niiden kehittymisen sijasta tekstitoiminnassa, sen konteksteissa ja tekstikäytänteissä, jotka ovat yhteisöllisesti ja kulttuurisesti määrittyneitä arvostuksia ja tapoja toimia tekstien kanssa (Alanen 2000; Barton 2007). Sekä uudet lukutaidot että Kallionpään käyttämä uusi kirjoittaminen viittaavat niihin muutoksiin, joita tekstitoiminnassa, tässä tapauksessa kirjoittamisessa, on tapahtunut erityisesti teknologisen kehityksen ja digitalisoitumisen yhteydessä (Kallionpää 2014; Tarnanen 2019).

Kallionpään (2014, 63) mukaan käsitys kirjoittamisesta on 2000-luvulla nopeasti laajentunut useilla kirjoittamisen osa-alueilla, ja muutos koskee niin kirjoittamisen välineitä, kirjoittamiskäytänteitä, tekstikäsitteitä, kirjoitettavia tekstilajeja, julkaisuprosessia, palauteprosessia, kirjoitusympäristöä kuin kirjoittajaroolia. Välineellinen muutos näkyy esimerkiksi siten, että yhä suurempi osa palveluista on tarjolla ainoastaan tai ensisijaisesti sähköisessä muodossa. Lisäksi sähköistyminen näkyy voimakkaasti vapaa-ajan viettämisessä, opiskelussa sekä monien työtehtävien hoitamisessa. Samalla digitaalisesta kirjoittamisesta on tullut keskeinen osa monilukutaitoa, ja kirjoittamalla viestiminen onkin nykyään usein tarjolla ensisijaisena viestintämuotona tilanteissa, joissa aiemmin keskusteltiin kasvokkain tai puhelimitse (myös Coiro ym. 2014; Kallionpää 2014). Välineellinen muutos ei siis tarkoita ainoas-

taan kirjoittamisen digitaalisuuden lisääntymistä, vaan myös kirjoittamisen funktiot vaikuttavat moninaistuneen tai ainakin arkipäiväistyneen.

Digitalisoituminen muuttaa vuorovaikutusympäristöjä sekä tekstien kuluttamisen ja tuottamisen tapoja ja siksi väistämättä myös vaikuttaa aikuisten tekstiäntarpeisiin (Leu ym. 2013; Mangan & van der Weel 2016). Kirjoittamiskäytänteiden ja välineiden muutos on lisännyt mahdollisuuksia muun muassa joustavaan yhteiskirjoittamiseen, mutta uudet käytänteet vaativat harjoittelua sekä yhteistä ymmärrystä kirjoittamisen tavoitteista ja prosesseista (Jyrkiäinen & Koskinen-Sinialo 2012; 2015). Esimerkiksi kirjoitusprosessin jakaminen edellyttää valmiutta antaa muiden luettavaksi keskeneräisiä tekstejä ja muuttaa yksittäisten kirjoittajien suhdetta valmiiseen tekstiin.

Tekstit voivat olla epälineaarisia ja verkottua toisiinsa, mikä vauhdittaa myös tekstilajien muutoksia ja kokeilevaa sulauttamista toisiinsa. Yhä useammin vuorovaikutus on monimodaalista (esim. Anstey & Bull 2018) eli kirjoittamiseen yhdistetään ääntä ja kuvallista ilmaisua sekä erilaisia monimodaalisia ilmaisutapoja, mikä edellyttää monenlaisten ilmaisutapojen ja merkitysresurssien hallintaa sekä kirjoittajan retoristen tavoitteiden ja käytettävissä olevien merkitysresurssien yhteen sovittamista (Bezemer & Kress 2016). Digitalisaation myötä sisällön tuottajien ja kuluttajien roolit eivät enää pysy selkeästi erillään, vaan kenellä tahansa on mahdollisuus saada mielipiteensä kuuluviin (Lehti ym. 2018). Mahdollisuuksien käyttäminen ei kuitenkaan ole itsestäänselvyys, sillä kaikki eivät omaksu aktiivista kirjoittajaroolia (Nurmi 2018; Abdel Latif 2021), eivätkä digitaalisen kirjoittamisen osaaminen ja välineet ole kaikilla samaa tasoa (OECD 2013; VVM 2020).

Sosiaalinen media ja muut jaetut verkkoalustat mahdollistavat tekstien kollektiivisen tuottamisen ja moniääniset keskustelut joustavasti ja nopeasti mutta toisaalta voivat vähentää harkintaa tekstien tuottamisessa ja palautteen antamisessa. Kirjoittamisen rytmi on nopeutunut ja tekstien elinkaari lyhentynyt. Teksteillä ei välttämättä ole selvää kohdeyleisöä, ja myös kirjoittajan henkilöllisyys saattaa jäädä tai jätetään tarkoituksellisesti etenkin verkkoympäristön ketjuuntuuissa teksteissä sekä palauteprosesseissa epäselväksi. Anonyymi osallistuminen voi paitsi kannustaa avoimempaan itseilmaisuun myös lietsoa kärjistettyjä vastakkainasetteluja ja lisätä keskustelun muita kielteisiä lieveilmiöitä (Sproull & Kiesler 1991; Klempka & Stimson 2014; Keipi ym. 2015). Kirjoittaminen on yhä useammin julkista ja yksittäisiinkin viesteihin liittyvät keskustelut yhä vaikeammin hallittavissa. Tämä voi luoda pelkoa esimerkiksi oman tekstin synnyttämistä epäasiallisista vastareaktioista, kuten maalittamisen kohteeksi joutumisesta, ja vähentää intoa osallistua keskusteluun. Parhaimmillaan julkaisuprosessien muutos toisaalta demokratisoi kirjoittamista ja tuo myös laajamittaisen vaikuttamisen keinoja kenen tahansa saataville, kun kansallisista ja globaaleista medioista on tullut vaikuttamisen kanavina realistisia vaihtoehtoja paikallislehtien mielipidepalstoille.

Tekstitoiminta on 2000-luvulla siis nopeasti monipuolistunut ja pirstaloitunut, minkä vuoksi myös yksilöön kohdistuvat tekstitaitovaatimukset ovat muuttuneet. Sekä yksityistä että yhteiskunnallista keskustelua käydään Suomessa nykyisin usein verkossa. Kieli- ja kulttuuritaustasta riippumatta koulutustausta sekä kokemus digitaalisten laitteiden käytöstä näyttävätkin vaikuttavan yhä enemmän toiminnan ja osallistumisen mahdollisuuksiin. Kirjoittaminen ei kuitenkaan ole pelkästään kielellinen taito, vaan myös kognitiivisesti vaativaa sosiaalista toimintaa, joka kietoutuu muun muassa yksilön maailmankuvaan, osaamiseen ja ajattelutaitoihin sekä motivaatiotekijöihin ja jolla on eri tilanteissa ja elämänvaiheissa erilaisia tavoitteita ja merkityksiä (Boscolo 2008; Bazerman 2018). Kuulluksi tuleminen edellyttää lukijoiden tavoittamista ja vakuuttamista tekstin sisällöistä, mutta kumpikin näistä prosesseista on vain osittain kirjoittajan käsissä. Sähköisen median aikakaudella esimerkiksi verkostojen ja algoritmien käyttäytyminen paljolti määrittävät sitä, kenen viestit leviävät.

3 Aineisto ja metodit

Tutkimuksen aineisto kerättiin kevään ja syksyn 2021 aikana verkkokyselyllä, ja siihen saatiin yhteensä 90 vastausta. Kyselyä levitettiin useilla postituslistoilla sekä sosiaalisen median kanavissa. Lisäksi kyselyä levitettiin muun muassa Jyväskylän yliopiston viestinnän sekä kolmen valtakunnallisen asiantuntijaverkoston avulla ja siihen oli mahdollista siirtyä hankkeen toisen kyselytutkimuksen loppuun liitetyn linkin kautta. Kyseisissä viestintäkanavissa on mukana laaja kirjo Suomessa asuvia aikuisia, mutta oletettavasti tavanomaista väestöjakaumaa enemmän erityisesti kieliasiantuntijoita sekä aikuiskoulutuksen ja hallinnon ammattilaisia. Yhteyksien tarkka kuvailu tai nimeäminen ei tässä yhteydessä ole mahdollista osallistujien anonymiteetin suojaamiseksi. Koska kysely julkaistiin yhden, kaikille avoimen verkkolinkin kautta ja sitä pyydettiin edelleen välittämään sopivissa verkostoissa, sen tarkka lopullinen levikki ei myöskään ole tiedossa.

Kyselyssä oli mukana sekä suljettuja monivalintakysymyksiä että avoimia kysymyksiä, joilla selvitettiin vastaajien näkemyksiä aikuisten kirjoittamisesta yleensä. Lisäksi muutamilla suljetuilla kysymyksillä selvitettiin vastaajien omaa kirjoittamista. Osaa suljetuista kysymyksistä oli mahdollista täydentää sanallisesti. Kirjoittamista yleisesti koskevilla kysymyksillä selvitettiin vastaajien näkemyksiä kirjoitustaidon merkityksestä Suomessa nyt ja tulevaisuudessa, kirjoittamistarpeisiin vaikuttavista seikoista sekä itsenäiseen toimintaan ja yhteiskunnassa osallistumiseen riittävästä kirjoitustaidon tasosta. Erikseen kysyttiin niitä tilanteita ja tarkoituksia, joissa Suomessa asuvan aikuisen katsotaan tarvitsevan yhtäältä käsin ja toisaalta digitaalisen kirjoittamisen taitoa suomen kielellä. Vastaajien omia kirjoittamistottumuksia koskevat kysymykset käsittelivät erilaisia kirjoittamisen tapoja (käsin/laitteilla, yksin/

yhdessä; erilaisia tukimuotoja käyttäen) sekä sitä, missä roolissa (kuten paljon/vähän kirjoittava) he vastasivat kyselyyn. Kyselyssä kirjoittamiseen viitattiin yleiskäsitteellä (kirjoittaminen, kirjoitustaito vs. laajempi monilukutaito) kahdesta syystä. Ensinnäkään monilukutaitoa terminä ei voitu olettaa kaikille vastaajille tutuksi. Toiseksi tarkoitus oli mahdollisimman avoimesti tarkastella juuri kirjoittamiskäsitystä: miten vastaajat itse kirjoittamista käsitteellistävät ja millaisia käytänteitä mieltävät siihen liittyvän.

Tutkimuksessa noudatettiin Tutkimuseettisen neuvottelukunnan sekä Jyväskylän yliopiston ohjeistusta. Kyselyyn vastattiin anonyymisti. Jo etukäteen pyrittiin lisäksi varmistamaan, ettei vastaajien tunnistaminen ole mahdollista myöskään epäsuorasti esimerkiksi taustatietoja yhdistämällä. Aineiston käsittelyn yhteydessä varmistettiin, etteivät aineiston avovastaukset sisällä tunnistetietoja ja ettei esimerkkien julkaiseminen vaaranna vastaajien anonymiteettiä. Kyselyyn vastaaminen perustui vapaaehtoisuuteen. Kyselyn lopussa vastaajalle kerrottiin, että vastauksen lähettämällä hän ilmaisee suostumuksensa osallistua tutkimukseen. Erikseen kysyttiin suostumusta aineiston arkistointiin ja jatkokäyttöön esimerkiksi opetuksessa ja muissa tieteellisissä tutkimuksissa. Tietoa tutkimuksesta tarjottiin sekä kyselyssä että siihen linkitetystä erillisessä tiedotteesta.

Vastaajista 76 (86 %) määritteli itsensä paljon kirjoittavaksi¹. Enemmistö vastaajista oli korkeasti koulutettuja vähintään alemman korkeakoulututkinnon suorittaneita (91 %) ja suomea äidinkielenään puhuvia (90 %). Neljä viidesosaa (81 %) vastaajista oli naisia. Ikäryhmittäin tarkasteltuna vastaajissa oli eniten keski-ikäisiä. Ikäryhmän 35–44-vuotiaat osuus oli hieman yli neljännes (26 %) kaikista vastaajista, samoin kuin seuraavan ikäryhmän eli 45–54-vuotiaiden osuus. Näitä edeltävässä (25–44-vuotiaat) ja seuraavassa (55–64-vuotiaat) ikäryhmässä vastaajien osuus oli noin viidennes (19 % ja 22 %) kaikista vastaajista. Vähiten vastaajia oli 65 vuotta täyttäneiden ikäryhmässä (6 %) sekä 19–24-vuotiaissa (1 %). Ikäryhmässä 15–18-vuotiaita ei ollut lainkaan.

Vastaajien painottumisella paljon kirjoittaviin (vähän kirjoittavia n=5 ja muita n=9) voi olla vaikutusta tuloksiin siten, että kaikki käsiteltyjen teemojen keskeiset näkökulmat eivät pääse aineistossa esille tai niiden käsittely painottuu vastaajaryhmän mukaan. Toisaalta juuri paljon kirjoittavilla vastaajilla on kokemuspohjaista asiantuntijuutta kirjoittamisesta, ja lisäksi osa heistä on myös ammatillisesti kirjoittamisen asiantuntijoita. Keski-ikäisten ja naisten suuri osuus vastaajissa voi kertoa sekä siitä, että kyselyn levittämisen kanavat ovat tavoittaneet heidät parhaiten, mutta

1 Kyselyn lopussa vastaajia pyydettiin pohtimaan omaa rooliaan suhteessa aikuisten kirjoittamiseen valmiiden vaihtoehtojen (kuten paljon/vähän kirjoittava, taitava kirjoittaja / kirjoittamisen vaikeuksista kärsivä) avulla sekä tarjoamalla mahdollisuus tarkentaa valintoja sanallisesti. Osa vaihtoehtoista kohdentui erityisesti vastaajan mahdollisiin työtehtäviin (esim. opettaja, tutkija, muu asiantuntijatehtävä), osa vapaa-ajan rooleihin (esim. vastaaminen perheenjäsenten tai muiden läheisten näkökulmasta tai itse Suomessa asuvana aikuisena).

myös siitä, että heissä on ollut muita ryhmiä enemmän kyselyn teemasta kiinnostuneita. Vastaajien valikoitumisella ei ole vaikutusta analyysin kulkuun tai sen tulosten luotettavuuteen sinänsä, mutta tuloksista tehtyjä tulkintoja ei luonnollisesti voida yleistää tämän kyselytutkimuksen ja kyseisen vastaajajoukon ulkopuolelle. Kyselyyn vastattiin kirjoittamalla, ja kaikilla vastaajilla oli vastausten perusteella omakohtaista kokemusta aikuisena kirjoittajana Suomessa. Eroavaisuuksista huolimatta kirjoittajia siis yhdistää aiheen ainakin jonkinasteinen tuttuus ja oma(t) rooli(t) kirjoittajana.

Tulokset perustuvat kyselyn suljettujen kysymysten tilastolliseen kuvailuun sekä avovastausten temaattiseen, pääosin aineistolähtöiseen sisällönanalyysiin (Braun & Clarke 2006; Tuomi & Sarajärvi 2018)². Aineistolähtöisen sisällönanalyysin periaatteiden mukaisesti tutkimuskohdetta, kirjoittamista, ei rajattu tai määritelty kyselyn kysymyksissä tai temaattisessa analyysissä etukäteen minkään yksittäisen kirjoittamisteorian tai -näkemyksen kautta. Erilaiset näkökulmat ja sisällöt pyrittiin sen sijaan tunnistamaan aineistosta mahdollisimman kattavasti ja avoimena yllättävillekin löydöksille, kuitenkin pitäen mielessä yleisesti laajentunut kirjoittamiskäsitys, joka mahdollistaa esimerkiksi monimodaalisen ja integratiivisen tekstitaitonäkökulman käsittelyn vastauksissa (ks. edellisiä lukuja). Sisällönanalyysissä avovastaukset analysoitiin kokonaisuudessaan. Aineiston alustavan lähiluvun jälkeen se teemoiteltiin aluksi kyselykysymysten mukaisina kokonaisuuksina. Esimerkiksi kirjoittamisen funktioita, yksilöllisten kirjoittamistarpeiden vähimmäisvaatimuksia sekä kirjoitustaitotarpeisiin vaikuttavia tekijöitä koskevista avovastausten sisällöistä muodostettiin temaattisia kokonaisuuksia. Teemoittelussa keskityttiin nimenomaan vastausten temaattisiin sisältöihin, ei esimerkiksi tiettyihin käsitteisiin tai ilmaisutapoihin. Temaattisesti yhteen kuuluvia vastauksia ryhmiteltiin ja temaattisia kategorioita muokattiin, kunnes ei löytynyt olennaisesti jo syntyneistä kategorioista poikkeavia havaintoja. Toisessa vaiheessa temaattisia ryhmiä yhdistettiin suuremmiksi temaattisiksi kokonaisuudeksi eli pääteemoiksi. Kolmannessa vaiheessa tutkimuskysymyksiin vastattiin syntyneiden temaattisten kategorioiden avulla. Tässä ei pitäydytty pelkästään tiettyjen yksittäisten kysymysten vastauksissa, vaan aineistoa tarkasteltiin alustavan kyselyn mukaan jäsenyneen teemoittelun lisäksi myös kokonaisuudessaan siltä varalta, että vastaajat ovat käsitelleet sisältöjä muualla kuin ensisijaisesti oletetun kysymyksen yhteydessä. Seuraavassa luvussa esittelemme tutkimuksen keskeiset tulokset tutkimuskysymysten mukaisessa järjestyksessä.

2 Temaattinen analyysi on yksi sisällönanalyysin muoto (Tuomi & Sarajärvi 2018).

4 Tulokset

4.1 Aikuinen ei pärjää Suomessa ilman kirjoittamista

Kyselyyn vastanneet pitivät kirjoitustaitoa Suomessa pärjäämisen ehtona ja joko erittäin tärkeänä (88 %) tai tärkeänä (12 %) taitona Suomessa asuvalle aikuiselle³. Avovastausten perusteella kirjoittamisen katsottiin muuttuneen aiempaa keskeisemmäksi viestintämuodoksi ja samalla ainakin jossain määrin myös vallanneen alaa puhevuorovaikutukselta, kuten esimerkiksi seuraava, itse päivittäin kirjoittava vastaaja toteaa: *puhelimella soittaminen tuntuu vaihtuneen sähköpostin lähettämiseen [–] Kirjoittaminen tuntuu siis tällä hetkellä tärkeämmältä taidolta kuin kertaakaan viime vuosituhanella*⁴.

Kirjoitustaidon vähimmäisvaatimuksia koskevan monivalintakysymyksen perusteella erinomaista suomen kielen kirjoitustaitoa ei kuitenkaan pidetty välttämättömänä, vaan enemmistö vastaajista koki, että tyydyttävä (54 %) tai hyvä (41 %) kirjoitustaito riittää. Vain kaksi itse paljon kirjoittavaa vastaajaa koki Suomessa pärjäämisen edellyttävän erinomaista kirjoitustaitoa. Kolme vastaajista puolestaan oli sitä mieltä, että jo välttävällä kirjoitustaidolla tulee toimeen. Heistä kaksi oli paljon kirjoittavia ja itseään taitavana kirjoittajana pitäviä, yksi määritteli itsensä vähän kirjoittavaksi mutta ei kokenut kirjoittamisen tuottavan erityisvaikeuksia. Myös avovastauksista ilmenee, että vastaajien ajatukset kirjoittamisen vähimmäisvaatimuksista vaihtelivat melko suuresti – henkilötietojen kirjoittamisesta kykyyn kirjoittaa jäsennelly mielipideteksti.

On huomattava, että vastausten eroja ei voi tulkita suoraan varsinaisista näkemyseroista johtuviksi, sillä kysymyksiin orientoitumisen tavoissakin on eroja. Osa vastaajista esimerkiksi pohti kysymyksiä avovastausten perusteella lähinnä kaikkein välttämättömimmistä kirjoittamistilanteista selviytymisen kannalta. Edellinen vastaaja, joka määritteli itsensä taitavaksi kirjoittajaksi, perusteli välttävän taidon riittävyyttä seuraavasti: *Jos mittarina on selviytyminen yhteiskunnassa, niin se, että osaat kirjoittaa nimesi ja osoitteesi, riittää melkein aina*. Toiset puolestaan pohtivat kirjoittamistarpeita laajemmin tasa-arvoisen osallisuuden, itsenäisen toiminnan ja vaikuttamisen mahdollisuuksien näkökulmasta. Esimerkiksi seuraava itse paljon kirjoittava vastaaja ei pitänyt itseään erityisen taitavana kirjoittajana mutta koki silti, että osallistumiseen ja vaikuttamiseen tarvitaan Suomessa erinomaista kirjoitustaitoa: *Jotta osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuudet olisivat kaikilla hyvät, kirjoitustaito on oltava hallussa*.

3 Suljetun kysymyksen vaihtoehtoja ”ei kovin tärkeä taito” ja ”ei tärkeä taito” ei valinnut kukaan vastaajista.

4 Kaikki aineistoesimerkit ovat suoria lainoja kyselyvastauksista. Lyhyet esimerkit on merkitty kursiivilla ja pitkät erotettu tekstistä numeroiduiksi esimerkeiksi.

Kyselyaineiston avovastauksissa kuvatut kirjoittamisen keskeiset käyttötarkoitukset voidaan temaattisen sisällönanalyysin perusteella ryhmitellä kolmeen pääteemaan. Kirjoitustaidon katsotaan ensinnäkin **tukevan yksilön itseilmaisua ja ajattelua**, vahvistavan **toimintaa lähiyhteisöissä** sekä mahdollistavan **yhteiskunnallisen osallisuuden**. Aineistosta nousevat pääteemat on koottu kuvioon 1. Tämä ilmenee teemoitelluista vastauksissa, joissa pohdittiin kirjoittamisen tarpeita (mihin aikuinen tarvitsee kirjoitustaitoa Suomessa), kirjoittamista toimintana (mitä Suomessa asuvan aikuisen pitäisi vähintään pystyä tekemään kirjoittamalla) sekä kirjoittamisen tapoja (missä tilanteissa tai mihin tarkoitukseen Suomessa asuva aikuinen tarvitsee nimenomaan käsin tai digitaalisen kirjoittamisen taitoa suomen kielellä).

KUVIO 1. Kirjoittamisen keskeiset käyttötarkoitukset.

Sisällönanalyysissa muodostettuun **yhteiskunnallisen osallisuuden** teemaan sisältyvät muun muassa maininnat yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta sekä erilaisista asiointitilanteista (esimerkki 1). Osa vastaajista sanallisti ajatuksiaan esimerkiksi kirjoittamisen tarpeista tiiviisti vain yhden tai muutaman näkökulman avulla, mutta useimmat erittelivät kirjoittamista tätä laueammin muun muassa erilaisten elämäntilanteiden sekä itsenäisen toiminnan mahdollisuuksien kannalta (esimerkki 2, osallisuuden teeman kannalta olennaiset kohdat alleviivattu).

- (1) Veroilmoitus, viralliset hakemukset ym. perustarpeiden täyttämiseen tähtäävät tekstit
- (2) Itsensä ilmaisuun ja omien ajatusten jäsentämiseen ja sanallistamiseen, tiedonhakuun, yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen (esim. mielipidekirjoitukset, addressit, blogit, some), viestintään läheisten kanssa (viestipalvelut, perinteiset kirjeet) ja yhteiskunnassa toimimiseen (virastoasiat, työt yms.) Työnhaku ja töiden tekeminen ja

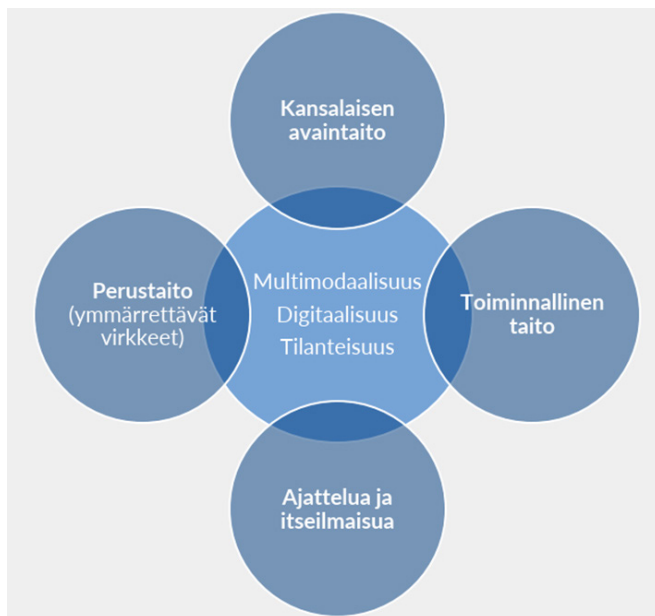
opiskelu olisi lähes mahdotonta ilman kirjoitustaitoa. Kirjoitustaito mahdollistaa asioihin osallistumisen ja vaikuttamisen. Ihminen jäisi aika yksin ilman kirjoitustaitoa ja elinpiiri kutistuisi, vaikutusmahdollisuudet pienenisivät.

Lähiyhteisössä toimimisen teemakategoriaan sijoitettiin työssä, opiskelussa, harrastusryhmissä ja verkko yhteisöissä toimimiseen liittyvät kirjoittamisen käyttötarkoitukset. Esimerkissä 2 (edellä) tähän teemaan liittyvät työntekoon ja opiskeluun liittyvät maininnat sekä tiedonhaku. **Yksilön itseilmaisu ja ajattelu** -teemaan taas sisältyvät käyttötarkoitukset, jotka liittyvät luovaan ilmaisuun ja ajatteluun. Tätä havainnollistaa esimerkki 3 sekä edellä esimerkissä 2 itseilmaisuun ja ajatusten jäsentämiseen liittyvät maininnat. Kirjoittamisen teemat eivät asetu aineistossa vastakkain tai toistensa vaihtoehdoiksi, vaan esimerkiksi kirjoittamisen yksilöllisiä merkityksiä käsiteltiin tyypillisesti rinnakkain sosiaalisten ja yhteiskunnallisten merkitysten kanssa (esimerkki 3). Teemoittelun tuloksella on siis yhtäläisyyksiä muun muassa Eurooppalaisen viitekehysten yhteydessä käsiteltyihin kirjoittamisen mikro- ja makrofunktion (Euroopan neuvosto 2003 [2001]) sekä Douglas Fir Groupin (2016) viitekehysten kielenoppimisen mikro-, meso- ja makrotasoista.

- (3) Työn tekoon, asiointiin, osallistumiseen, vaikuttamiseen ja itsen ilmaisuun (hyvin laajassa mittakaavassa) [--] Kirjoitustaito on myös ajattelun ja muistin olennainen tuki.

Vaikka vastaajien näkemyksissä kaikille yhteisistä kirjoittamisen tarpeista oli eroavaisuuksia, aineistomme perusteella ei ole oikeastaan mitään elämänanaluetta, jolla aikuinen ei vastaajien mukaan tarvitsisi kirjoitustaitoa. Kirjoittamiselle nähtiin erityisesti digitalisaation takia syntyneen kaikkia aikuisia koskevia tarpeita, sillä monia asioita voi yhteiskunnassa ja erinäisissä lähiyhteisöissä hoitaa ainoastaan tai enimmäkseen vain verkossa kirjoittamalla. Kysyttäessä tilanteita tai tarkoituksia, joissa Suomessa asuva aikuinen tarvitsee nimenomaan digitaalisen kirjoittamisen taitoa, vastaajat mainitsivat muun muassa seuraavat: *sähköiset lomakkeet (esim. tukihakemukset ja veroilmoitus); ostosten ja tilausten tekoon; Reklamointi; mielipide [--] chattiin; työsähköpostit; kun ollaan yhteydessä omaan pankkiin*. Lisäksi *sosiaalisen elämän ja verkostoitumisen* kannalta pidettiin tärkeänä sosiaaliseen mediaan liittyvää kirjoittamista. Toisaalta teknologian kehittymisen katsottiin tuoneen kirjoittamiselle myös uudenlaisia vaihtoehtoja, kuten mahdollisuuden korvata kirjoittaminen ääniviestein. Tekstien monimodaalisuus ja digitaalisuus nousivatkin esille kaikissa teemakategorioissa.

Aineiston analyysissä rakentui neljä erilaista näkökulmaa kirjoittamiseen taitona (kuvio 2).

KUVIO 2. Kirjoittamiseen liittyvät taitokäsitykset.

Kirjoitustaito hahmottuu aineistossa ensisijaisesti **toiminnallisena taitona** (*Pitäisi pystyä kirjoittamaan henkilötietonsa ja mahdollisesti joitain selkeitä lauseita esimerkiksi hakemuksiin yms.; keskeiset tilanteet saa hoidettua*) sekä **kykynä ilmaista itseään ja ajatuksiaan** (*Osa ihmisistä pärjää hyvin vähällä kirjoitustaidolla, mutta jos taito on heikko, niin se rajoittaa heidän mahdollisuuksia toimia yhteiskunnassa tai ilmaista itseään.*). Tekstittyneessä yhteiskunnassa kirjoittaminen nähtiin myös eräänlaisena **kansalaisen avaintaitona**, joka turvaa osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia yhteiskunnan jäsenenä (*hakemuksia ja viestejä viranomaisille; yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen [esim. mielipidekirjoitukset, addressit, blogit, some]*). Lisäksi kirjoittamista kuvataan **perustaitona**, jolloin nähdään tärkeäksi, että kirjoittaja ylipäätään kykenee muotoilemaan ajatuksiaan ymmärrettävästi kirjalliseen muotoon. Suomen kielen tai kirjoitetun kielen normien hallintaa ei vastauksissa sen sijaan juuri käsitellä tai pidetä itsearvoisen tärkeänä (*Ei tarvitse olla kieliopillisesti oikein.*).

4.2 Kirjoittamisen tavat

4.2.1 Tuetusti, yksin vai yhdessä?

Selvitimme suljetun kysymyksen avulla, kuinka tärkeänä vastaajat pitivät mahdollisuutta käyttää kirjoittamisen tukena erilaisia apukeinoja silloin, kun itsenäinen

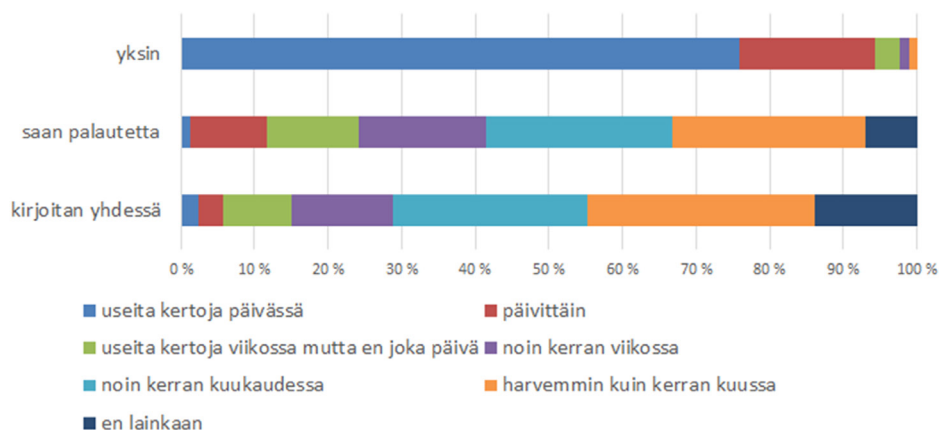
kirjoittaminen ei onnistu. Lisäksi kysyimme vastaajien omia kokemuksia vastaavien apukeinojen käyttämisestä sekä yksin ja yhdessä kirjoittamisesta. (Ks. liite 1.)

Kirjoittamisen apukeinoista tärkeimpinä pidettiin perheenjäseniltä saatavaa apua. Useimmat vastaajat pitivät tärkeänä tai hyvin tärkeänä myös mahdollisuutta hoitaa asioita esimerkiksi KELAn tai ystävien kanssa tarvittaessa paikan päällä (85 %) tai soittamalla (90 %). Tärkeäksi koettiin niin ikään mahdollisuus saada kirjoittamiseen tarvittaessa tukea viranomaiselta, valmiista malliteksteistä sekä hyvistä kirjoittamisohjeista. Myös mahdollisuus saada kirjoittamiseen apua ystävältä tai naapurilta tai muulta henkilöltä, kuten opettajalta tai työkaverilta, nähtiin tärkeänä, mutta näitä koskevissa näkemyksissä vastaajien näkemyksissä oli enemmän eroja.

Eniten vastaukset hajosivat väittämässä, jotka koskivat valmiiden tekstien kokonaan tai osittain kopioimista oman kirjoittamisen osaksi sekä pelkästään hiirellä toimimista digitaalisessa ympäristössä. Vastaajat olivat melko erimielisiä myös siitä, kuinka tärkeää olisi voida tarvittaessa hoitaa asioita ääniviestillä tai muulla tallenteella ilman kirjoittamista. Eniten epävarmuutta vastaajissa herätti mahdollisuus korvata kirjoittaminen pelkällä hiirellä toimimalla tai tallenteiden avulla; useampi kuin joka kymmenes vastaajista koki, että ei osannut vastata näitä koskeviin väitteisiin. Merkittävä osa vastaajista (42 %) kuitenkin piti kaikkien esitettyjen kirjoittamisen tukikeinojen saatavuutta tarvittaessa joko tärkeänä tai hyvin tärkeänä, ja lisäksi avovastauksissa esitettiin yleisiä toiveita palvelujen helpottumisesta niille, joilla on kirjoittamisessa vaikeuksia, esimerkiksi mahdollisuuksia asioida sähköisissä palveluissa kirjoittamatta. Yli viidennes vastaajista nimesi lisäksi muita, vaihtoehtoisia puuttuvia keinoja, joihin sisältyi sekä henkilötoimijoita (*avustaja, sosiaali- ja terveydenhuoltohenkilöstö, muu oma verkosto*), että teknisiä apukeinoja tai helpotettuja kirjoittamistapoja (*sanelusta kirjoittaminen, puheen tekstiksi muuttavat ohjelmat*).

Itseään taitavina kirjoittajina pitävät aikuiset hyödynsivät omassa kirjoittamisessaan valmiiden tekstien tarjoamia malleja, kopiointia sekä kirjoitusohjeita. Moni oli myös hoitanut asioita puhelimitse kirjoittamisen sijaan, ja osa oli hakenut apua kirjoittamiseen perheenjäseniltä tai muulta henkilöltä, useimmiten työkaverilta. Vain muutamat vastaajat olivat edellisen puolen vuoden kuluessa turvautuneet kirjoittamisessa viranomaisten, ystävien tai naapurien apuun, hekin yksittäisiä kertoja. Myöskään paikan päällä asiointi, ääniviestien hyödyntäminen tai pelkästään hiiren käyttöä vaativiin digiympäristöihin turvautuminen ei ollut vastaajajoukossa yleistä.

Digitaalinen kirjoittaminen tarjoaa mahdollisuuden tekstien työstämiseen yhdessä. Siitä huolimatta vastaajat kirjoittivat ensisijaisesti yksin (kuvio 3, vastaukset kysymykseen "Kuinka usein kirjoitat yksin ja yhdessä niin, että saat palautetta tekstistäsi tai muut kirjoittavat tekstiä kanssasi?").

KUVIO 3. Kirjoittaminen yksin ja yhdessä niin, että tekstistä saadaan palautetta tai sitä kirjoitetaan yhdessä muiden kanssa.

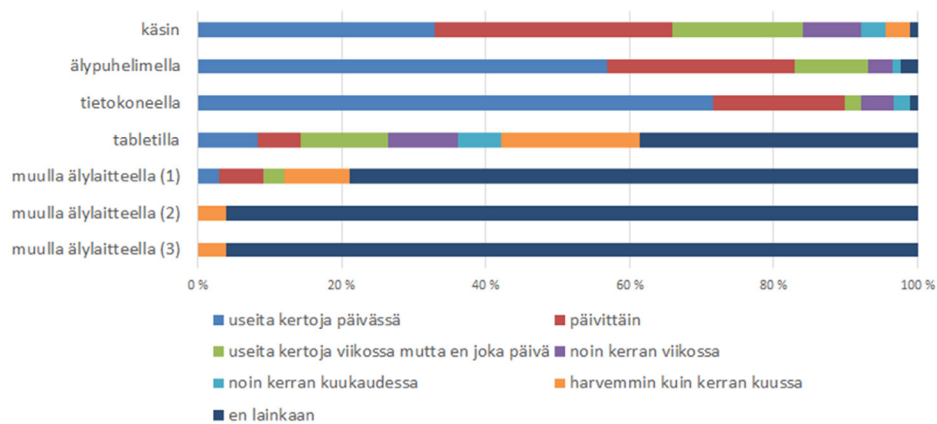
Yhdessä kirjoittaminen tarkoitti vastaajille tavallisimmin sitä, että muut kommentoivat yksin kirjoitettua tekstiä. Sen sijaan vastaajiemme keskuudessa oli hyvin harvinaista varsinaisesti kirjoittaa tekstiä yhdessä toisten kanssa. Kun lähes kaikki kyselyyn vastanneet (98 % vastaajista) kertoivat kirjoittavansa yksin useita kertoja viikossa ja lähes yhtä moni päivittäin, vain vajaa neljännes vastaajista kertoi saavansa viikoittain palautetta omaan tekstiinsä (11 % päivittäin) ja edelleen huomattavasti harvempi kirjoittavansa tekstejä yhdessä muiden kanssa vähintään viikoittain (14 %) tai päivittäin (alle 6 %).

4.2.2 Käsien vai laitteilla?

Yksi keskeinen vastaajien omia kirjoittamistottumuksia koskeva kokonaisuus tutkimuksessa oli se, millaisena he näkivät käsien ja digitaalisen kirjoittamisen roolin yleisesti ja omassa arjessaan. Kysyimme, kirjoittavatko vastaajat itse käsin tai jollakin laitteella, näiden toimintojen useutta ja sitä, mitä laitteita kirjoittamiseen käytettiin. Lisäksi kysyimme vastaajien näkemyksiä käsien ja digitaalisen kirjoittamisen tarpeista kenelle tahansa Suomessa asuvalle aikuiselle.

Paljon kirjoittaville aikuisille tietokoneella kirjoittaminen on aineistomme perusteella keskeisin kirjoittamisen tapa (kuvio 4, vastaukset kysymykseen "Kuinka usein kirjoitat käsin ja seuraavilla laitteilla?"). Valtaosa vastaajista (90 %) kertoi kirjoittavansa tietokoneella päivittäin, ja useampi kuin kaksi kolmesta vastaajasta useita kertoja päivässä. Lähes kaikki vastaajista ilmoittivat käyttävänsä myös älypuhelinlaite kirjoittamiseen melko säännöllisesti, mutta älypuhelimien päivittäinen käyttö oli kirjoittamisen välineenä hieman tietokonetta vähäisempää. Tabletin käytössä oli vastaajien välillä hyvin suurta yksilöllistä vaihtelua: Yli kolmannes vastaajista (39 %) ei käyttänyt tablettia ollenkaan ja muillakin tabletti oli yleensä käytössä harvakseltaan.

Monilla (14 %) myös tabletti oli kuitenkin käytössä päivittäisen kirjoittamisen välineenä. Muiden älylaitteiden käyttö oli vähäistä. Tulos on linjassa Valtiovarainministeriön kartoituksen tulosten kanssa (VVM 2020). Päivittäinen kirjoittaminen käsin puolestaan oli vastaajille jonkin verran vähäisempää kuin digitaalinen kirjoittaminen. Kaksi kolmesta vastaajasta kertoi kirjoittavansa käsin päivittäin, heistä kuitenkin vain puolet arvioi kirjoittavansa käsin useita kertoja päivässä. Muutamat kertoivat kirjoittavansa käsin harvemmin kuin kerran viikossa, mutta vain yksi vastaajista ilmoitti, ettei hän kirjoita käsin koskaan.

KUVIO 4. Kirjoittaminen käsin sekä erilaisilla laitteilla.

Käsin ja digitaalisesti kirjoittaminen soveltuvat vastausten perusteella jossain määrin eri tarkoituksiin ja ovat mahdollisia eri konteksteissa. Käsin kirjoittaminen näyttäytyy monelle vastaajalle silti melko marginaalisena tai jopa täysin tarpeettomana taitona, kuten seuraavan, kirjoittamista muun muassa työssään tutkijan ja opettajan rooleissa pohtineen vastaajan vastaus osoittaa: *En muista, milloin olisin ollut tilanteessa, jossa olisi pitänyt kirjoittaa jotain käsin.* Toisaalta monen vastaajan mukaan käsin kirjoittaminen on kontekstista riippuen digitaalista kirjoittamista helpompi kirjoittamisen tapa. Käsin kirjoittamisen ajatellaan olevan monessa tilanteessa joustava vaihtoehto; on helpompi kirjoittaa kauppalappuja, tehdä nopeita muistiinpanoja tai kirjoittaa viesti jollekulle, joka ei ole paikalla. Moni nosti myös esiin, kuinka kirjoitetut muistiinpanot jäävät paremmin mieleen ja ovat turvassa, jos tekniikka pettää. On myös tilanteita, joissa käsin kirjoittaminen on ainoa vaihtoehto. Tyypillisimmin tällaisista tilanteista mainittiin käsin täytettävät lomakkeet (esimerkki 4). Käsin kirjoittaminen on vastausten perusteella yhä usein ainoa vaihtoehto myös koe- ja testitilanteissa.

- (4) Täyttääkseen paperisia lomakkeita tai muita asiakirjoja. Kauppalistan moni kirjoittanee käsin tai kirjoittaa asioita muistiin esim. puhelun aikana.

Digitaalinen kirjoittaminen puolestaan on monen vastaajan mielestä käsin kirjoittamistakin tärkeämpi taito, eivätkä kaikki vastaajat näe käsin kirjoittamista enää lainkaan välttämättömänä. Näin toteaa esimerkiksi seuraava vastaaja, joka on pohtinut kysymyksiä itse paljon kirjoittavana sekä aikuisten tai nuorten opettajan roolissa ja omien läheistensä näkökulmasta: *Kaikki kirjoittaminen on mahdollista tehdä digitaalisesti nykyisin*. Aineistossamme kuvataan tarvetta hallita monipuolisten digitaalisten tekstien kirjoittaminen, mikä samalla ilmentää digitaalisen kirjoittamisen moninaisia ympäristöjä, muotoja ja tehtäviä. Erilaisten sähköisten viestien lähettämistä pidetään välttämättömänä taitona, ja sosiaalisessa mediassa kirjoittamisen on monen mielestä olennainen taito sosiaalisten suhteiden ylläpitämiseksi. Lisäksi tiedostetaan yhteiskunnallisen keskustelun siirtyminen verkkoon ja vaikeus saada mielipiteitään julki ilman digitaalisia tekstitaitoja. Esille nousee myös se, että viestiminen lapsen koulun ja huoltajan välillä sijoittuu usein digitaaliseen ympäristöön.

Asiainnin, työn ja opiskelun nähdään vaativan sekä käsin että digitaalisesti kirjoittamisen taitoja. Vaikka asiainnin uskotaan sähköistyvän enenevässä määrin, aikuiset kohtaavat silti edelleen esimerkiksi sekä sähköisesti että käsin täytettäviä lomakkeita. Työkontekstissa digitaalisten laitteiden käytöltä ei voi enää välttyä edes sellaisissa töissä, joissa työtehtävät eivät suoraan sitä edellytä. Sähköinen kirjaaminen lisääntyy ja viestiminen esimerkiksi asiakkaille ja työyhteisön jäsenten välillä sähköistyy, minkä lisäksi työhakemukset tehdään nykyisin yleensä sähköisesti. Toisaalta osa vastaajista tuo esille, että yhtä lailla käsin kirjoittaminen voi olla tarpeen joissakin työtehtävissä tai viestien jättämisessä. Opinnoissa puolestaan tehtävät tehdään yhä useammin digitaalisilla alustoilla.

Itseilmaisun ja luovuuden teemoja nousee esiin sekä käsin että digitaalisesti kirjoittamisen yhteydessä. Käsin kirjoittamisen yhteydessä aineistossa kerrotaan esimerkiksi käsin kirjoitettujen viestien henkilökohtaisuudesta ja luovuuden kokemuksesta. Eräs vastaajista kuvasi käsin kirjoittamista digitaalista kirjoittamista hauskemaksi ja vapaammaksi kirjoittamisen tavaksi ja koki, että käsin kirjoittaminen tuo myös paremmin esille kirjoittajan persoonallisuutta.

4.3 Kirjoittamisen tulevaisuuden näkymiä

Kysymykseen kirjoittamisen tulevaisuuden näkymistä vastasi 85 vastaajaa. Suurin osa heistä uskoi kirjoitustaitotarpeiden muuttuvan seuraavan 20 vuoden aikana. Muutosten uskottiin koskevan niin kirjoittamisen määrää ja tapoja, kirjoitettavia tekstejä kuin kirjoittamisen edellyttämiä taitoja ja valmiuksia. Vastaajat toisaalta toivat esille osin erilaisia ja toistensa kanssa vastakkaisia näkökulmia. Lisäksi yksittäisetkin vastaajat pohtivat erilaisia mahdollisuuksia, mikä kertoo sekä tulevaisuuden ennakoinnin vaikeudesta että kirjoittamisen moninaisesta luonteesta.

Keskeisimpänä syynä kirjoitustaitotarpeiden muutoksille vastaajat pitivät yhteiskunnan digitalisoitumista. Digitaalisuuden lisääntymisen uskottiin vaikuttavan kirjoitustarpeiden laatuun, kuten kirjoittamisen monimodaalisuuden, ääniviestien ja puheentunnistuksen kehittymiseen ja valmiiden tekstipohjien käytön lisääntymiseen. Digitalisoituminen vaikuttaa vastaajien mukaan myös kirjoittamisen määrään; sen nähtiin yhtäältä lisääntyvän, esimerkiksi sosiaalisen elämän siirtyessä osin verkon viestintäkanaviin, mutta toisaalta vähentyvän äänen ja puheentunnistuksen merkityksen kasvaessa (esimerkit 5–6). Yhä useammin palveluita on vastausten perusteella mahdoton käyttää muutoin kuin kirjoittamalla verkkoalustalla (esimerkki 7). Palveluiden itsenäinen hoitaminen verkossa vaikuttaa johtaneen kirjoittamisen merkityksen korostumiseen, vaikka palveluntarjoajien olisi mahdollista hyödyntää digitaalisessa ympäristössä muitakin viestintäkeinoja.

- (5) Tarve kirjoittaa pitkiä tekstejä saattaa jonkin verran vähentyä valmiiden tekstipohjien ja automaattisen tekstinsyötön sekä sanelumahdollisuuksien myötä.
- (6) Arvelen, että puheen äänittäminen, välittäminen, kuuntelu ja äänitteiden purku tekstiksi kehitty ja tästä syystä kirjoitustaito koetaan vähemmän tärkeänä.
- (7) Palveluiden digitalisoituminen: vero-, kela- ja pankkipalvelut esimerkkinä. – – Puhelimella ei juurikaan enää lääkäriä tavoita, vaan viestintä edellyttää kirjallista yhteydenottoa. Corona-aika on korostanut digitaalisten palvelujen roolia.

Kyselyyn vastanneiden näkemysten mukaan kirjoittaminen vapaa-ajalla tulee digitalisoitumaan edelleen. Sosiaaliset suhteet, yhteydenpito läheisiin ja harrastusryhmiin nojautuu sosiaalisessa mediassa ja muissa viestintäkanavissa kirjoittamiseen (*kirjoittaminen ja itseilmaisu on siirtynyt verkkoon eli someen, pikaviesteihin jne.; Jo nyt on havaittavissa, että ihmiset pitävät vapaa-ajalla toisiinsa yhteyttä mielusti kirjoittaen*). Kirjoittaminen on tällöin etupäässä monimodaalista, kuvien, videoiden, äänen, hymiöiden ja tekstin kirjoja. Erityisesti nuoret hoitavat niin työ- kuin vapaa-ajan asiansa sosiaalisen median kanavilla.

Muutos teksteissä linkittyy siihen, millaisilla alustoilla tulevaisuudessa kirjoitetaan. Kirjoittamisen tavassa uskotaan melko yksimielisesti tapahtuvan muutos siihen suuntaan, että käsin kirjoittaminen korvautuu yhä enemmän digitaalisella kirjoittamisella, mitä havainnollistavat seuraavien kahden vastaajan pohdinnasta poimitut katkelmat: *Sähköisen kirjoittamisen taito korostuu; Käsin kirjoittamisen tarve varmaan vähenee*. Toisaalta jotkut vastaajista näkivät nimenomaan käsin kirjoittamisen tarpeiden säilyvän teknologian kehityksestä huolimatta esimerkiksi ajattelun jäsentämisen funktiossa.

Vastaajat otaksuivat, että tulevaisuudessa tarvitaan yhä enemmän tiiviitä ja helposti luettavia, kaikille saavutettavissa olevia tekstejä. Pitkien, huolellisesti kirjoitettujen tekstien tuottamisen tarpeen epäillään keskittyvän selkeämmin tiettyjen ammattien edustajille ja kirjoittamisen harrastajille. Hyvä kirjoitustaito ei tällöin olisi

kaikkien ominaisuus tai edes tavoite. Toiset näkevät uhkakuvana, että kirjoitustaidosta tulee yksi eriarvoistava tekijä yhteiskunnassa. Vaikka tulevaisuuteen liittyy ennakoinnattomuutta, vastaajat jakoivat näkemyksen, että kaikilla elämänalueilla pitää pystyä kirjoittamaan. Eräs, muun muassa opettajan roolissa kysymyksiä pohtinut vastaaja perusteli taitojen tärkeyttä yhteiskunnan kirjallisella luonteella: *Kirjoittaa täytyy osata ja lukea myös. Yhteiskuntamme on hyvin kirjallinen. Osa vastaajista kuitenkin korosti, että tarvitaan myös vastaantuloa ja rakenteellista tuen lisäämistä, jotta taattaisiin kirjoittamiselle vaihtoehtoisia tapoja hoitaa asioita.*

5 Pohdinta

Artikkelimme tavoitteena oli selvittää, millaiset kirjoittamisen taidot, käyttötarkoitukset ja kontekstit ovat tärkeitä Suomessa asuville aikuisille nyt ja tulevaisuudessa sekä millainen rooli kirjoittamisen eri tavoilla nähdään olevan. Tulosten perusteella kirjoittaminen on tärkeää, ja se nähdään jopa Suomessa pärjäämisen ehtona. Kirjoittamisen katsotaan mahdollistavan yhteiskunnallisen osallisuuden, vahvistavan toimintaa lähiyhteisöissä sekä tukevan yksilön ajattelua ja itseilmaisua. Kielitaitoa koskevien kysymysten perusteella tähän ei tarvita erinomaista tai virheetöntä kirjoitustaitoa, vaan keskeisempänä pidetään sitä, että kirjoittaja pystyy viestimään ymmärrettävästi ja tilanteen mukaisesti. Aineistomme pääosin itse paljon kirjoittavat aikuiset lähestyivätkin kirjoittamista kirjoittamisen yleisiä käyttötarkoituksia ja kirjoitustaitoa koskevissa pohdinnoissaan ennen kaikkea toiminnallisena taitona ja perustaitona, joka toimii jokaisen kansalaisen avaintaitona mutta jolle on myös yksilöllisiä sekä tilanteen ja tarkoituksen mukaan varioivia tarpeita. Näillä kirjoittamisen käyttötarkoituksia ja -tarpeita kuvaavilla teemoilla on selvä yhteys muun muassa sosiokulttuuriseen lähestymistapaan kielestä ja kielen oppimisesta (esim. Alanen 2000 mm. Vygotskin ja van Lierin pohjalta) sekä Douglas Fir Groupin (2016) viitekehvyksessään kuvaamiin kielenoppimisen makro-, meso- ja mikrotasoihin.

Aineistomme perusteella aikuisten kirjoittamisen käytänteet ja tekstitaitovaatimukset Suomessa ovat muuttuneet ja edelleen muuttuvat erityisesti yhteiskunnan digitalisoitumisen ja teknologisen kehityksen myötä. Kyselyyn vastanneiden aikuisten mukaan digitaalisesta kirjoittamisesta on Suomessa muodostunut keskeisin viestintämuoto itsenäisen toiminnan ja osallisuuden kannalta. Digitalisoitumisen myötä kirjoittamisen voi katsoa demokratisoituneen (Brandt 2015), mutta erot kirjoittamisvalmiuksissa voivat kyselyvastausten perusteella vaikuttaa myös eriarvoistavasti yhteiskunnan kaikilla tasoilla. Esimerkiksi tiettyjen ammattien ja vaikuttamisen kanavien nähdään olevan vain ”hyvin” kirjoittavien ulottuvilla. Lisäksi kirjoittamisen valmiuksien sekä näihin liittyvien tottumusten ja uskomusten ajatellaan vaikuttavan toiminnan mahdollisuuksiin lähiyhteisöissä sekä yksilöllisempiin prosesseihin, kuten muistin ja ajattelutaitojen kehittämiseen. Kun yhteiskunnallinen keskustelu

siirtyy yhä voimakkaammin verkkoympäristöihin ja sosiaaliseen mediaan, on jokaisella ainakin periaatteessa mahdollisuus osallistua keskusteluun. Toisaalta verkkoympäristöjä tuntematon jää helposti syrjään keskustelusta, ja tekstiympäristöjen moninaistuminen ja yksilöllisten taitojen eriytyminen voi rajoittaa kenen tahansa mahdollisuuksia esimerkiksi hankkia tietoa ja ilmaista itseään. Vaihtoehtoisia viestintämuotoja kirjoittamiselle kaivataan kyselymme perusteella erityisesti tilanteisiin, joissa sähköisessä ympäristössä kirjoittamisesta on muodostunut pääasiallinen tai ainoa vuorovaikutuksen tapa.

Näkemyks heijastelee muutosta, jonka teknologinen kehitys on aiheuttanut kirjoittamisen kanaviin, ja digitaalisen kirjoittamisen taitojen nousua yhä merkittävämpään osaan suomalaisten aikuisten arjessa. Muutos ei sinänsä ole ikään sidottu vaan lävistää kaikki ikäryhmät ja näkyy opetussuunnitelmissa teksti- ja kirjoittamiskäsitusten laventumisena. Esimerkiksi uusimmissa perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (OPH 2014) tavoitteeksi on asetettu ”teknologisoituneessa arjessa” tarvittavat taidot, ja käsin sekä digitaalisen kirjoittamisen taitokuvauksia kuljetetaan tekstissä rinnakkain. (Vrt. OPH 2004.) Samoin digitaalinen vuorovaikutus on nostettu yhteiseksi eurooppalaiseksi kehittämiskohteeksi opetussuunnitelmatyössä, opetuksessa ja arvioinnissa (Euroopan neuvosto 2020).

Digitaalisuuden aiheuttamista muutoksista huolimatta uuden kirjoittamisen piirteet näkyvät aineistossamme vain osittain, ja digitaalisuus korostuu vastauksissa erityisesti välinetasolla eri laitteiden käyttönä ja tekstien kierrättämisenä. Esimerkiksi yksin kirjoittamisen vahva rooli vastaajiemme omassa kirjoittamisessa sekä eri modaliteettien vuorovaikutuksen vähäisyys kirjoittamiskäytänteitä koskevien avovastausten kuvauksissa edustavat vielä perinteisesti orientoitunutta kirjoittamisen traditiota. Vaikka kirjoittamisella on aineistomme avovastausten perusteella yksilöllisiä ja yksin toimimiseen liittyviä tehtäviä sekä keskeinen rooli lukuisissa sosiaalisen kanssakäymisen tilanteissa ja vaikuttamisen keinona, käsin kirjoittaminen on vastaajien omassa elämässä vähentynyt. Käsin kirjoittamisella katsotaan kuitenkin edelleen olevan tärkeitä tehtäviä. Käsin kirjoittamalla esimerkiksi jäsennetään ajatuksia, tuetaan muistamista ja luodaan uutta, ja juuri tällaisissa tarkoituksissa aineistomme paljon kirjoittavat aikuiset näkevät käsin kirjoittamisen tarpeen säilyneen digitaalisen kirjoittamisen vallattua alaa.

Tulevaisuuden ennustaminen on vaikeaa, mutta suurin osa vastaajista uskoo kirjallisen tuottamisen säilyvän tarpeellisenä seuraavan 20 vuoden aikana. Toisaalta monimodaalisuuden ja eri modaliteettien välisten siirtymien, kuten äänitallenteiden automaattisen muuntamisen kirjoitukseksi, uskotaan lisääntyvän. Teknologian nopea kehitys luo mahdollisuuksia kirjoittamiskäytänteiden muutoksille ja samalla haastaa tutkimusta. Tämän tutkimuksen tarjoaman yleiskuvan rinnalle tarvitaan jatkossa nyansoidumpaa, laadullista tutkimusta esimerkiksi alakohtaisista ja tilanteisesti sekä yksilöllisesti vaihtelevista kirjoittamistarpeista. Vaarana kuitenkin on tulosten vanheneminen jo ennen niiden julkaisemista nopeasti muuttuvassa ympäristössä.

Puutteellisista tekstitaidoista mahdollisesti seuraavat haasteet eivät koske vain erityisryhmiä ja esimerkiksi heikosti lukevia/kirjoittavia. Kun kirjoittaminen muuttuu myös yhteisöllisemmäksi toiminnaksi, tekstejä on mahdollista kommentoida ja niitä saatetaan myös kirjoittaa yhdessä (Heinonen ym. 2012; Jyrkiäinen & Koskinen-Sinisalo 2012; 2015; Kallionpää 2014). Kirjoittajan voidaan myös olettaa osallistuvan tekstinsä herättämään keskusteluun. Toimiminen vähemmän tutuilla verkkoalustoilla tai vain harvoin kohdatuissa tilanteissa voi tuottaa vaikeuksia vahvallekin lukijalle ja kirjoittajalle. Olennaista on huomata, että eri yksilöille hyvin erilaiset tilanteet voivat olla vaativia. Digitaaliseen kirjoittamiseen tottuneelle laajojen tekstien käsin kirjoittaminen on vierasta ja käsin paljon kirjoittavalle puolestaan digitaalinen kirjoittaminen voi olla hyvin kankeaa, minkä vuoksi esimerkiksi osaamisen osoittamisen kannalta olisi luontevaa voida valita itselle sopivin tapa. Runsaasti kirjoittavillakaan aikuisilla ei välttämättä ole riittävästi kokemusta tekstien yhteisöllisestä tuottamisesta tai sen edellyttämää monilukutaitoa ja teknistä osaamista. Erityisen tärkeää kirjoittamisen taitovaatimusten suhteuttaminen kirjoittamisen todellisiin käyttötarkoituksiin on silloin, jos tietynlaiset taidot asetetaan kriteeriksi esimerkiksi opiskelu- tai työpaikkaa haettaessa: Millaista kirjoittamista esimerkiksi tietyn alan opiskelussa tai työssä todella tarvitaan? Millaisia taitoja tarvitaan heti, mitä kehitetään opiskelemalla ja työssä toimimalla?

Aineiston laatu asettaa rajoituksia tulosten pohjalta tehtäville päätelmille. Kyselyyn vastaajissa painottuivat vahvasti itse paljon kirjoittavat ja taitavat kirjoittajat, ja myös korkeasti koulutettujen, naisten sekä keski-ikäisten vastaajien osuus oli suuri. Emme voi yleistää tuloksia muihin ryhmiin, emmekä toisaalta olettaa, että kyselyssä esitetyt näkemykset kuvaavat täsmällisesti arjen käytänteitä tai vastaajien käsitysten koko kirjoa. Jatkossa olisi siksi tarpeellista tutkia myös vähän kirjoittavien aikuisten tai L2-kirjoittajien näkemyksiä kirjoittamisesta sekä kirjoittamisen käytänteitä. Lisäksi tarvitaan tutkimusta, jossa tarkastellaan ydinpalveluiden turvaamista jokaiselle kirjoittamisen vaatimusten näkökulmasta. Toisaalta on huomioitava, että kyselytutkimuksella on puutteista huolimatta myös etuja: Kysely esimerkiksi mahdollistaa kysymysten yhdenmukaisen esittämistavan ja helpottaa sellaisten kirjoittamiseen liittyvien ilmiöiden tutkimista, joita on vaikeaa tai mahdotonta tutkia empiirisesti muilla tavoin. Anonyymi vastaaminen puolestaan voi vähentää tarvetta muokata vastauksia esimerkiksi suhteessa tutkijan oletettuihin odotuksiin.

Digitaaliset ympäristöt ovat haastaneet totutut kirjoittamisen käytänteet. Kirjoittajien on uskallettava heittäytyä uusiin kirjoittamisen tapoihin ja hyödynnettävä tilanteet, joissa esimerkiksi tekstin monimodaalisuus tarjoaa mahdollisuuksia pelkän tekstin tuottamisen lisäksi hyödyntää kuvia, liikkuvaa kuvaa, ääntä ja värejä. Kirjoittamisen ei enää tarvitse olla yksinäistä puurtamista vaan teknologia tarjoaa sille mahdollisuuksia muuttua yhteisölliseksi toiminnaksi. Maailma muuttuu ja kirjoittaminen sen mukana!

Kirjallisuus

- Abdel Latif, M. M. M. 2021. *Writing motivation research, measurement and pedagogy*. New York: Routledge.
- Alanen, R. 2000. Vygotsky, van Lier ja kielenoppiminen: sosiokulttuurinen viitekehys kielellisen tietoisuuden ja vieraan kielen oppimisen tutkimuksessa. Teoksessa P. Kalaja & L. Nieminen (toim.) *Kielikoulussa – kieli koulussa*. AFinLAN vuosikirja 2000. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja no. 58. Jyväskylä, 95–120.
- Anstey, M. & G. Bull 2018. *Foundations of multiliteracies. Reading, writing and talking in the 21st century*. New York: Routledge.
- Barton, D. 2007. *Literacy. An introduction to the ecology of written language*. Malden: Blackwell.
- Bazerman, C. 2018. Lifespan longitudinal studies of writing development: a heuristic for an impossible dream. Teoksessa C. Bazerman, A.N. Applebee, V.W. Berninger, D. Brandt, S. Graham, J.V. Jeffery, P.K. Matsuda, S. Murphy, D. Wells Rowe, M. Schleppegrell & K. Campbell Wilcox (toim.) *The Lifespan Development of Writing*. Urbana, Illinois: National Council of Teachers of English, 326–365.
- Bezemer, J. & G. Kress 2016. *Multimodality, learning and communication: a social semiotic frame*. London: Routledge.
- Boscolo, P. 2008. Writing in primary School. Teoksessa C. Bazerman (toim.) *Handbook of research on writing. History, society, school, individual, text*. New York: Lawrence Erlbaum, 293–309.
- Brandt, D. 2015. *The rise of writing. Redefining mass literacy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Braun, V. & V. Clarke 2006. Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3 (2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp0630a>
- Coiro, J., C. Lankshear & D. Leu 2014 [2008]. Central issues in new literacies and new literacies research. Teoksessa J. Coiro, M. Knobel, C. Lankshear & D. Leu (toim.) *Handbook of research on new literacies*. Routledge Handbooks Online. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781410618894.ch1>
- Desjardins, R. 2003. Determinants of literacy proficiency: a lifelong-lifewide learning perspective. *International Journal of Educational Research*, 39, 205–245. <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2004.04.004>
- Desjardins, R. & P. Ederer 2015. Socio-demographic and practice-oriented factors related to proficiency in problem solving: a lifelong learning perspective. *International Journal of Lifelong Education*, 34 (4), 468–486. <https://doi.org/10.1080/02601370.2015.1060027>
- The Douglas Fir Group 2016. A Transdisciplinary framework for SLA in a multilingual world. *The Modern Language Journal*, 100 (S1), 19–47. <https://doi.org/10.1111/modl.12301>
- Euroopan neuvosto 2003. *Eurooppalainen viitekehys: kielten oppimisen, opettamisen ja arvioinnin yhteinen eurooppalainen viitekehys*. Alkuperäisteos Common European framework of reference for languages, Council of Europe 2001. Käännös I. Huttunen & H. Jaakkola. Helsinki: Sanoma Pro.
- Euroopan neuvosto 2018. Council recommendation of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning. *Official Journal of the European Union*, C189, 4.6.2018, Annex. [https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&rid=7->](https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&rid=7->)
- Euroopan neuvosto 2020. *Common European framework of reference for languages: learning, teaching, assessment. Companion volume with new descriptors*. Strasbourg: Council of Europe.
- Heinonen, S., J. Ruotsalainen & S. Kurki 2012. *Luova tulevaisuustila ja tulevaisuuden osaamisen ennakointi*. Turku: Turun yliopisto, Tulevaisuuden tutkimuskeskus.

- Ihanus, J. (toim.) 2009: *Sanat että hoitaisimme. Terapeuttinen kirjoittaminen*. Helsinki: Duodecim.
- Jantunen, J. & S. Pirkola 2015. Oppijansuomen sähköiset tutkimusaineistot. Nykytilanne. *Virittäjä* 1/2015, 88–103. <https://journal.fi/virittaja/article/view/46508>
- Jyrkiäinen A. & K-L. Koskinen-Sinisalo 2012. Collaboration in writing. Teoksessa A. Kelly, B. Dwyer, G. Mehigan & G. Watson (toim.) *Creating multiple pathways to powerful literacy in challenging times: proceedings of the 2011 and 2010 annual conferences of the Reading Association of Ireland*. Dublin, Ireland: Reading Association of Ireland, 84–92.
- Jyrkiäinen, A. & K-L. Koskinen-Sinisalo 2015. Yhteisöllinen tekstintuottaminen kuuluu monilukutaitoon – yhdessä tekemisen pedagogiikkaa etsimässä. Teoksessa T. Kaartinen (toim.) *Monilukutaito kaikki kaikessa*. Tampere: Tampereen yliopiston normaalkoulu, 77–98.
- Kallionpää, O. 2014. Mitä on uusi kirjoittaminen? Uusien mediakirjoitustaitojen merkitys. *Media ja viestintä*, 37 (4), 60–78. <https://doi.org/10.23983/mv.62840>
- Keipi, T., A. Oksanen & P. Räsänen 2015. Who prefers anonymous self-expression online? A survey-based study of Finns aged 15–30 years. *Information, Communication & Society*, 18 (6), 717–732. <https://doi.org/10.1080/1369118X.2014.991342>
- Klempka, A. & A. Stimson 2014. Anonymous communication on the internet and trolling. *Concordia Journal of Communication Research* 1. <https://doi.org/10.54416/OHQP4384>
- Korkeamäki, J. 2019. Lukivaikeus aikuisuudessa ja tuen muodot. Teoksessa M. Takala & L. Kairaluoma (toim.) *Lukivaikeudesta lukitukseen*. Helsinki: Gaudeamus, 239–254.
- Kupiainen, R. 2021. Monilukutaito muuttaa maailmaa. *Aikuiskasvatus*, 41 (1), 73–76. <https://doi.org/10.33336/aik.107394>
- Kähmi, K. 2015. ”Kirjoittaminen on tie minuun, minusta sinuun” – Ryhmämuotoinen kirjoittaminen ja metaforien merkitys psykoosia sairastavien kirjallisuusterapiassa. *SCRIPTUM Creative Writing Research Journal*, 2 (3). Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-6252-4>
- Lankshear, C. & M. Knobel 2011. *New literacies: everyday practices and social learning*. Maidenhead: McGraw-Hill/Open University Press.
- Lehti, L., P. Peltonen, S. Routarinne, V. Vaakanainen & V. Virsu 2018. Uusia lukutaitoja rakentamassa: lukutaidon moninaiset merkitykset ja tutkimusmenetelmät. Teoksessa L. Lehti, P. Peltonen, S. Routarinne, V. Vaakanainen & V. Virsu (toim.) 2018. *Uusia lukutaitoja rakentamassa – Building new literacies*. AFinLAN vuosikirja 2018. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja n:o 76. Jyväskylä, 6–21. <https://journal.fi/afinlavk/issue/view/5333>
- Leu, D. J., C. K. Kinzer, J. Coiro, J. Castek & L. A. Henry 2013. New literacies: a dual-level theory of the changing nature of literacy, instruction, and assessment. Teoksessa D. E. Alvermann, N. J. Unrau & R. B. Ruddell (toim.) *Theoretical models and processes of reading* (6. painos). Newark, DE: International Reading Association, 1150–1181.
- Manchón, R. M. & C. Polio 2022. L2 writing and language learning. Teoksessa R. M. Manchón & C. Polio (toim.) *The Routledge handbook of second language acquisition and writing*, 3–6. New York: Routledge.
- Mangen, A. & A. van der Weel 2016. The evolution of reading in the age of digitisation: an integrative framework for reading research. *Literacy*, 50 (3), 116–124. <https://doi.org/10.1111/lit.12086>
- Martin, A. 2021. *Draw with words, write myself’ – Supporting teachers’ professional development in creative writing communities*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8824-1>

- Nieminen, T. 2018. Kirjoittaminen ja kirjoitusjärjestelmät. Teoksessa M. Honko & S. Mustonen (toim.) *Tunne kieli*. Helsinki: Finn Lectura, 95–116.
- Nurmi, M. 2018. "Ei taida tulla mitään kato kun en oo noita kynämiehiä" Teknolgiateollisuuden työntekijöiden kirjoitustaidot ja kirjoittamiseen liittyvä kyvykkyyssajattelu. *Kielikukka* 3/2018, 3–11.
- OECD 2013. OECD Skills Outlook 2013: *First Results from the Survey of Adult Skills*. Paris: OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264204256-en>
- OECD 2019. OECD Future of Education and Skills 2030. *OECD learning compass 2030 – a series of concept notes*. Paris: OECD Publishing. https://www.oecd.org/education/2030-project/teaching-and-learning/learning/learning-compass-2030/OECD_Learning_Compass_2030_Concept_Note_Series.pdf
- OECD 2021. *The assessment frameworks for cycle 2 of the programme for the international assessment of adult competencies*, OECD Skills Studies. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/4bc2342d-en>
- OPH 2004. *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004*. Helsinki: Opetushallitus.
- OPH 2014. *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014*. Helsinki: Opetushallitus.
- Pajunen, A. & M. Honko 2021 (toim.). *Suomen kielen hallinta ja sen kehitys. Peruskoululaiset ja nuoret aikuiset*. Helsinki: SKS. <https://doi.org/10.21435/skst.1472>
- Pyhäniemi, S. 2017. Lastenhoitoa vai kirjaamista? Kyselytutkimus kirjaamisesta päiväkodissa. Teoksessa U. Tiililä & K. Karvinen (toim.) *Elämän ja kuoleman tekstit: kirjoittaminen sosiaali- ja hoitotyössä*. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus, 19–30.
- Sproull, L. & S. Kiesler 1991. *Connections: new ways of working in the networked organization*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Sulkunen, S., K. Nissinen & A. Malin 2021. The role of informal learning in adults' literacy proficiency. *European Journal for Research on the Education and Learning of Adults*, 12 (2), 207–222.
- Tarnanen, M. 2019. Monilukutaito sosiokulttuurisena lukutaitona. *Oppimisen ja oppimisvaikeuksien erityislehti: NMI-bulletin*, 29 (4), 21–29.
- Tiililä, U. & K. Karvinen 2017 (toim.). *Elämän ja kuoleman tekstit: kirjoittaminen sosiaali- ja hoitotyössä*. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. https://kaino.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk50/Elaman_ ja_kuoleman_tekstit.pdf
- Tuomi, J. & A. Sarajärvi 2018 [2002]. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.
- Ursin, J., H. Hyytinen & K. Silvennoinen (toim.) 2021. *Korkeakouluopiskelijoiden geneeristen taitojen arviointi: Kappas!-hankkeen tuloksia*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- VVM 2020. *Suomalaisten digitaidot ovat suurimmaksi osaksi hyvällä tasolla – digitaitokartoitus nosti esiin myös huolenaiheita*. Helsinki: Valtiovarainministeriö. <https://valtioneuvosto.fi/-/10623/suomalaisten-digitaidot-ovat-suurimmaksi-osaksi-hyvalla-tasolla-digitaitokartoitus-nosti-esiin-myo-s-huolenaiheita> [7.10.2021]

LIITE 1:

Apukeinojen käyttö

<i>Kuinka tärkeitä seuraavat kirjoittamisen apukeinot ovat mielestäsi yleisesti (kenelle tahansa) tilanteissa, joissa itsenäinen kirjoittaminen ei onnistu?</i>												
Apukeino	hyvin tärkeä	%	tärkeä	%	ei kovin tärkeä	%	ei tärkeä	%	en osaa sanoa	%	Yht.	%
Apu perheenjäseneltä	53	62	29	34	3	4	0	0	0	0	85	100
Apu ystävältä tai naapurilta	10	12	52	62	17	20	4	5	1	1	84	100
Apu viranomaiselta	38	45	34	40	7	8	3	4	3	4	85	100
Apu muulta henkilöltä	27	34	36	45	9	11	0	0	8	10	80	100
Hyvät kirjoittamisohjeet	33	39	36	42	10	12	2	2	4	5	85	100
Valmiit tekstit, joista mallia	36	44	35	43	4	5	3	4	3	4	81	100
Valmiit, tekstit, joista voi kopioida	14	16	35	41	22	26	7	8	7	8	85	100
Mahdollisuus toimia hiirellä	12	14	30	35	21	25	10	12	12	14	85	100
Mahdollisuus asioida paikan päällä	42	50	29	35	5	6	4	5	4	5	84	100
Mahdollisuus soittaa ääni-/videopuhelu	40	47	36	42	4	5	2	2	3	4	85	100
Mahdollisuus hoitaa asia ääniviestillä	27	32	26	31	15	18	6	7	10	12	84	100
Muu keino, mikä	2	2	2	2	3	3		0	85	92	92	100
<i>Oletko viimeisen puolen vuoden aikana itse käyttänyt seuraavia kirjoittamisen apukeinoja? Valitse paras vaihtoehto.</i>												
Apukeino	useita kertoja	%	muutamia kertoja	%	ehkä kerran	%	en ole	%	en osaa sanoa	%	Yht.	%
Apu perheenjäseneltä	4	5	9	11	4	5	66	80		0	83	100
Apu ystävältä tai naapurilta		0	5	6	7	8	71	86		0	83	100
Apu viranomaiselta		0	3	4	2	2	78	94		0	83	100
Apu muulta henkilöltä	2	3	3	4	3	4	63	88	1	1	72	100
Hyvät kirjoittamisohjeet	8	10	17	20	16	19	43	51		0	84	100
Valmiit tekstit, joista mallia	9	11	19	23	17	20	37	45	1	1	83	100
Valmiit, tekstit, joista voi kopioida	3	4	11	13	17	21	50	61	1	1	82	100
Mahdollisuus toimia hiirellä	3	4	5	6	10	12	57	69	8	10	83	100
Mahdollisuus asioida paikan päällä	3	4	3	4	10	12	64	77	3	4	83	100
Mahdollisuus soittaa ääni-/videopuhelu	7	8	13	16	10	12	51	61	2	2	83	100
Mahdollisuus hoitaa asia ääniviestillä	4	5	7	9	6	7	63	77	2	2	82	100
Muu keino, mikä		0		0		0	25	71	10	29	35	100